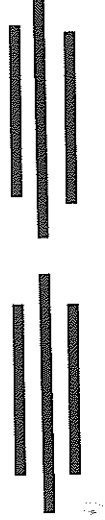

राष्ट्रिय खनिज नीति, २०७४

नेपाल सरकार
उद्योग मन्त्रालय

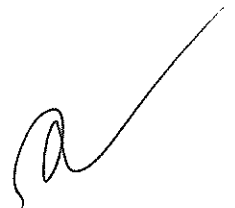
२०७४

विषय सूची
परिच्छेद - १, प्रारम्भिक

	पाना नं.
१. पृष्ठभूमि	१
२. हालसम्मका प्रयासहरु	१
३. वर्तमान स्थिति	२
४. मुख्य समस्या र चुनौति	३
५. नीतिको औचित्य	३

परिच्छेद - २, राष्ट्रिय खनिज नीति

१. दूरदृष्टि	५
२. परिदृष्य	५
३. उद्देश्यहरु	५
४. नीतिहरु	५
५. रणनीति	७
६. संस्थागत व्यवस्था	१५
७. प्रत्याभूति र सुविधा	१७
८. कार्ययोजना	१८
अनुसूची	२२

परिच्छेद - १

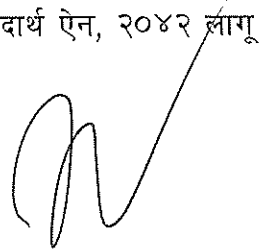
प्रारम्भिक

१. पृष्ठभूमि

नेपालमा लगभग साढे छ दशक देखि खनिज सम्पदाको विकासका प्रयासहरु शुरु भएको पाइन्छ। मुलुकको खनिज सम्पदा विकासका लागि योजनाबद्ध एवं प्रभावकारी प्रयास र मजबुत कार्यान्वयन हुनु जरुरी छ। खनिज सम्पदा राष्ट्रिय विकासको मूल आधारका साथै आर्थिक समृद्धि र औद्योगिक विकासको पूर्वाधार पनि हो। खनिज सम्पदाको अत्युत्तम उपयोग र दीगो विकास हाम्रो अभीष्ट हो। खनिज कार्यमा वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै यसको व्यवस्थित र दीर्घकालीन उपयोगले नै आर्थिक र प्राविधिक प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि भई औद्योगिक उत्पादन र उत्पादकत्वमा सकारात्मक परिवर्तनका साथै राष्ट्रिय आयमा वृद्धि हुने निश्चित छ। यस कार्यले निर्यात बढोत्तरी भई आयात प्रतिस्थापनमा समेत टेवा पुग्नेछ। खनिज श्रोत साधनको संरक्षण, सम्बर्द्धन र वातावरण अनुकूल दीगो रुपमा उपयोग गर्न सकिएमा नेपालको समग्र विकासका लागि देखिएका चुनौतिहरु सँग सामना गर्न सकिन्छ। खनिज कार्यले राष्ट्रिय आयमा समेत बढोत्तरी हुनुका साथै आधारभूत रुपमा औद्योगिक विकासमा विशेष मद्दत पुर्‍याउनेछ। अतः राष्ट्रको आर्थिक विकासमा खनिज क्षेत्रको महत्वपूर्ण योगदान र भूमिकालाई सार्थक रुपमा स्थापित गर्दै प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताको अभिवृद्धि र समृद्ध मुलुक निर्माण गर्नको लागि यो राष्ट्रिय खनिज नीति, २०७४ तर्जुमा गरिएको छ।

२. हाल सम्मका प्रयासहरु

सन् १९५० को दशकबाट नेपालमा विस्तृत एवम् व्यवस्थित रुपमा खनिज कार्य गर्ने कामको शुभारम्भ भएको पाइन्छ। खानी एवम् खनिज सम्पदाको विकास गर्ने उद्देश्यले नेपालमा सर्वप्रथम खानी ऐन, २०१३ लागू गरिएको थियो। यस ऐनलाई परिमार्जन एवम् सुधार गर्ने सन्दर्भमा नेपाल खानी ऐन, २०२३ लागू गरियो। उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाहरुको समसामयिक विकास गर्ने क्रममा खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन, २०४२ लागू

गरियो । उक्त ऐनलाई कार्यान्वयन गर्ने क्रममा हाल खानी तथा खनिज पदार्थ नियमावली, २०५६ समेत लागू गरी कार्यान्वयन भई रहेको छ । सो ऐनमा वि.सं. २०५० सालमा गरिएको पहिलो संशोधन तथा नियमावलीमा वि.सं. २०६०, वि.सं. २०७२ र वि.सं. २०७३ मा गरिएको संशोधन माफत वर्तमान कानूनी आवश्यकतालाई पूर्णता दिने प्रयास गरिएको छ ।

सर्वप्रथम वि.सं. १९८६ मा “नहर तथा जियोलोजी अड्डा” को स्थापना गरी वि.सं. १९९९ मा उक्त कार्यालयलाई “खानी अड्डा” मा रुपान्तरण गरिएको थियो । वि.सं. २०१५ सालमा उक्त अड्डालाई “खानी विभाग” मा रुपान्तरण गरिएको र वि.सं. २०२४ सालमा भौगर्भिक सर्भेक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन “खानी विभाग” बाट भौगर्भिक सर्भेक्षणको कार्यलाई छुट्याई “भौगर्भिक सर्भेक्षण विभाग” को स्थापना गरिएको थियो । पुनः वि.सं. २०३३ सालमा “खानी विभाग” र “भौगर्भिक सर्भेक्षण विभाग” एकीकृत गरी “खानी तथा भूगर्भ विभाग” को स्थापना भई हाल सम्म यही निकायबाट उल्लिखित कानूनी प्रावधान र संस्थागत व्यवस्थाका आधारमा खनिज नियमन तथा प्रशासन र खनिज अन्वेषण तथा भूवैज्ञानिक सर्भेक्षण गर्ने कार्यहरू भई रहेका छन् । हालसम्मको अध्ययन अन्वेषणबाट करिब ६० वटा विभिन्न किसिमका खनिज पदार्थ नेपालमा रहेको देखिन्छ । खनिज भण्डारको यथोचित तथा व्यवस्थित उपयोग गर्न अन्वेषण कार्यलाई तीव्रता दिन सकिए खनिज तथा खानीजन्य उद्योगको विकास र प्रवर्द्धनमा टेवा पुग्ने निश्चित नै छ ।

३. वर्तमान स्थिति

नेपालको संविधानको धारा ५१ को खण्ड (छ) को प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोग सम्बन्धी राज्यको नीतिमा “राष्ट्रिय हित अनुकूल तथा अन्तरपुस्ता समन्यायको मान्यतालाई आत्मसात् गर्दै देशमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोत साधनको संरक्षण, संवर्द्धन र वातावरण अनुकूल दीगो रूपमा उपयोग गर्ने र स्थानीय समुदायलाई प्राथमिकता र अग्राधिकार दिँदै प्राप्त प्रतिफलहरूको न्यायोचित वितरण गर्ने” भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको छ । खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन, २०४२ र सो को नियमावली, २०५६ का व्यवस्थाहरूमा आधारित भई खानी नियमन तथा प्रशासन कार्य खानी तथा भूगर्भ विभागबाट भईरहेको वर्तमान अवस्थामा संविधानले व्यवस्था गरेको नीति तथा संघीय

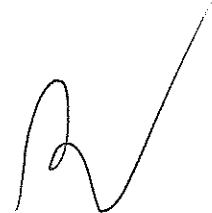
संरचना अनुकूल हुने गरी उल्लिखित कानूनी व्यवस्थामा परिमार्जन आवश्यक छ । धातु (Metal) तथा अधातु (Non-Metal) खनिजमध्ये अधातु खनिजमा अन्वेषण एवं प्रवर्द्धन कार्य हुन सकेता पनि धातु खनिजतर्फ भने अध्ययन एवं अन्वेषण अपेक्षित रूपमा नभएकोले सोको विकासको लागि यथेष्ट प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ । खनिज नीति तथा कानूनमा समसामयिक सुधार, कार्यान्वयन, सुदृढ संस्थागत संरचना, सक्षम जनशक्तिको व्यवस्थापन जरुरी छ । यसका साथै पारदर्शी एवं दीगो प्रक्रिया सुनिश्चित गरी वर्तमान तथा भावी सन्ततीका लागि समेत सुनिश्चित हुने गरी खनिज सम्पदाको उपयोगबाट राष्ट्रलाई अधिकतम लाभ प्राप्त हुने प्रबन्ध गरी लगानीमैत्री वातावरण श्रृजना गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ ।

४. मुख्य समस्या र चुनौति

नेपालमा खनिज सम्पदाको विकास नहुनुमा समय सान्दर्भिक नीति, ऐन, नियम तयार नहुनु, यथेष्ट लगानी नहुनु र निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्न नसकिनु नै मुख्य समस्या हुन । यसका साथै दक्ष जनशक्तिको अभाव र नयाँ प्रविधिको समुचित उपयोग नहुनु पनि समस्याको रूपमा देखिएको छ । नेपालको भौगोलिक अवस्थिति, भौगर्भिक संरचना, भू-धरातलीय बनोट तथा तदनुरूप प्राविधिक क्षमता अभिवृद्धि गर्नु अर्को चुनौति देखिएको छ । साथै पूर्वाधार (खनिज पहुँच मार्ग र बिजुली) विकास सबै क्षेत्रमा नहुनु, पर्याप्त साधन श्रोतको अभाव हुनु पनि खनिज सम्पदाको विकासका चुनौति हुन् । खनिजको अन्वेषण, विकास र उत्पादन कार्यलाई अगाडि बढाउन आगामी दिनमा यसलाई राष्ट्रिय प्राथमिकतामा राख्नु, यसमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानी आकर्षण गर्नु, विभिन्न क्षेत्रगत नीतिमा एकरूपता र समन्वय ल्याउनु र यसमा नेपाल सरकारको लगानीलाई उच्च तुल्याउनु पनि अन्य चुनौतिका रूपमा रहेका छन् ।

५. नीतिको औचित्य

नेपालभित्र निजी वा सरकारी स्वामित्वमा रहेको जुनसुकै जमिनको सतह वा भूगर्भभित्र रहेको वा पाइएको सम्पूर्ण खनिज पदार्थ नेपाल सरकारको सम्पत्ति हुने र सो को दीगो उपयोग र वातावरणीय संरक्षण (Sustainable Use & Environmental Protection) गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता भएको परिप्रेक्ष्यमा राष्ट्रिय खनिज नीतिको तर्जुमा गरी लागू

गर्नु पर्ने भएको छ । प्राकृतिक श्रोतहरु मध्येका वन तथा जलश्रोत सम्बन्धी नीति निर्माण भई लागू भई सकेको तर खनिजजन्य उद्योग प्रवर्द्धन गर्न खनिज नीति तयार गरी खानी तथा विगतमा केही पहल भएतापनि यसलाई मूर्त रूप दिन सकिएको थिएन । खानी तथा खनिज उद्योगमा भएको लगानीबाट उत्पादन र रोजगारी श्रृजना भईरहे तापनि कुल गार्हस्थ उत्पादन (Gross Domestic Product) मा यस क्षेत्रको योगदान ०.६ रहेको छ । (श्रोत: आर्थिक सर्भेक्षण, २०७२।७३) खानी तथा खनिजजन्य उद्योग प्रवर्द्धनको पर्याप्त सम्भावना हुँदाहुँदै पनि यसलाई आवश्यक जनशक्ति र उपयुक्त प्रविधिको अभाव तथा निजी क्षेत्रका लगानीकर्ताहरुलाई आकर्षण गर्न नसकिँदा देशमा विद्यमान श्रोत, साधनको उचित परिचालन गर्न सकिएको छैन । उपलब्ध खनिज सम्पदाहरुको अधिकतम सदुपयोग गरी उच्चतम लाभ एवं प्रत्यक्ष रूपमा रोजगारीका अवसर सृजित हुनसक्ने अवस्था हुँदाहुँदै पनि देशका विद्यमान श्रमशक्ति वैदेशिक रोजगारीतर्फ लाग्न बाध्य हुनु जस्ता समस्याहरु राष्ट्रले भोग्नु परिरहेको छ । विगतमा खनिज पदार्थको निर्यात गरेको इतिहास हाम्रो सामु रहेतापनि हाल यसतर्फ उल्लेख्य प्रगति गर्न सकिएको छैन । खनिजजन्य पदार्थको परनिर्भरतालाई कम गर्न खानी तथा खनिजजन्य पदार्थको उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि गरी विश्व बजारमा निर्यात समेत गर्न व्यवसायिक कुशलता प्रदर्शन गर्नु आवश्यक देखिएको छ । खनिजजन्य उद्योगहरुको पूर्वाधार विकासमा नेपाल सरकारबाट वार्षिक सरदर रु. ६० करोड लगानी भई रहेतापनि विभिन्न नियम कानूनमा भएका असामञ्जस्यता तथा सरकारी निकायहरु बीच समन्वय अभावका कारण अपेक्षाकृत रूपमा सफलता हासिल गर्न नसकिँदै रहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा खानी तथा खनिज सम्पदाको सर्भेक्षण, पहिचान, अन्वेषण मात्र नभई यसको विकास तथा उत्पादन समेतलाई बढवा दिई यस क्षेत्रको विकास तथा प्रवर्द्धन गरी कूल गार्हस्थ उत्पादनमा योगदान बढाउन पहल कदमी जरुरी छ । खनिज सम्पदाको वैज्ञानिक र अधिकतम उपयोग मार्फत दोहारो अड्क सहितको समतामूलक आर्थिक वृद्धि कायम गर्दै अतिक्रम विकसित राष्ट्रबाट विश्वको मध्यम आय भएको राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्ने गरी मुलुकले आत्मसात् गरेको सङ्कल्पलाई मूर्तरूप प्रदान गर्न समेत राष्ट्रिय खनिज नीति, २०७३ को तर्जुमा र कार्यान्वयन अपरिहार्य हुन गएको छ ।

परिच्छेद -२

राष्ट्रीय खनिज नीति

१. दूरदृष्टि (Vision)

देशमा उपलब्ध खनिज सम्पदाको दीगो, विवेकपूर्ण र यथोचित सदुपयोग गरी अर्थतन्त्रलाई प्रतिस्पर्धात्मक, चलायमान, समृद्ध र आत्मनिर्भर बनाउँदै राष्ट्रको समग्र विकासमा योगदान पुऱ्याउने ।

२. परिदृष्य (Mission)

खनिज सम्पदाको भौगर्भिक सर्भेक्षण, पहिचान, अन्वेषण, उत्खनन, उत्पादन, बजारीकरण र उपयोग कार्यलाई उच्चतम प्राथमिकतामा राखी नवीनतम प्रविधिको निरन्तर प्रयोग गर्दै निजी क्षेत्रको समेत सहभागितामा प्रतिस्पर्धात्मक लगानी एवं वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी राष्ट्रको हित र समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने ।

३. उद्देश्यहरू (Objectives)

- ३.१ मुलुकमा उपलब्ध खनिज स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन, उपयोग एवं दीगो विकास गर्दै राष्ट्रको आर्थिक समुन्नतिमा योगदान पुऱ्याउने ।
- ३.२ खनिज कार्यलाई सरल, प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउन आवश्यक कानून निर्माण एवं संघीय ढाँचा अनुरूप संस्थागत संरचना निर्माण गर्ने ।
- ३.३ खनिज सम्पदाको उपयोग, विकास एवं नवीनतम प्रविधिको प्रयोग र प्रवर्द्धनका लागि प्रतिस्पर्धाको आधारमा निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्ने ।

४. नीतिहरू

- ४.१ मुलुकमा उपलब्ध खनिज स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन, उपयोग एवं दीगो विकास गर्दै राष्ट्रको आर्थिक समुन्नतिमा योगदान पुऱ्याउन सँग सम्बन्धित नीतिहरू ।

- ४.१.१ खनिज श्रोतको संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं उपयोगलाई राष्ट्रिय प्राथमिकतामा राखिनेछ ।
- ४.१.२ खनिजजन्य उद्योगको प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पर्ने भौगर्भिक सर्भेक्षण, पहिचान, अन्वेषण, उत्खननका साथै प्रशोधनको पनि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
- ४.१.३ रणनीतिक तथा सामरिक महत्वका खनिजको अध्ययन, अन्वेषण, उत्खनन, प्रशोधन र विकासका साथै खनिजको संरक्षण तथा सम्बर्द्धनको कार्य सरकार आफैले उच्च प्राथमिकतामा राखी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ४.१.४ खनिज कार्यमा नवीनतम प्रविधिको उपयोगलाई उच्च बनाउन आवश्यकताको सिद्धान्त अनुसार (Doctrine of necessity) अन्तराष्ट्रिय विज्ञहरुसमेतको सेवा प्राप्त गरी स्वदेशी विज्ञ प्राविधिकहरु तयार पारिनेछ ।
- ४.१.५ खनिज पदार्थको अध्ययन, अन्वेषण, उत्खनन जस्ता कार्य गर्दा वातावरणलाई न्यून प्रभाव पर्ने गरी दिगो उपयोग तथा अधिकतम आर्थिक प्रतिफल हुने गरी सञ्चालन गरिनेछ ।
- ४.२ खनिज कार्यलाई सरल, प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउन आवश्यक कानून निर्माण एवं संघीय ढाँचा अनुरूप संस्थागत संरचना निर्माण गर्ने सँगसम्बन्धित नीतिहरु ।
- ४.२.१ खनिज कार्यसँग सम्बन्धित कानूनका प्रावधानहरुलाई समयानुकूल परिमार्जन गर्दै लगिनेछ ।
- ४.२.२ नेपालमा उत्पादित खनिजजन्य वस्तुको प्रवर्द्धन, गुणात्मक पहिचान र मान्यताका लागि आवश्यक कानूनी र संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।
- ४.२.३ खनिज कार्यको नियमन तथा प्रशासन कार्यलाई प्रभावकारी एवं सुदृढ बनाइनेछ ।
- ४.३ खनिज सम्पदाको उपयोग, विकास एवं नवीनतम प्रविधिको प्रयोग र प्रवर्द्धनका लागि प्रतिस्पर्धाको आधारमा निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्ने सँग सम्बन्धित नीतिहरु
- ४.३.१ खनिज कार्यमा उद्यमशीलता, व्यवस्थापकीय क्षमता एवं सीप र प्रविधि विकासलाई प्रश्रय दिइनेछ ।

४.३.२ खनिजमा आधारित उद्योगलाई निर्यात प्रवर्द्धन एवं अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

४.३.३ खनिजमा आधारित आन्तरिक माग पूर्ति एवं आयात प्रतिस्थापन गर्ने उद्योगलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

५. रणनीति

५.१ खनिज श्रोतको संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं उपयोगलाई राष्ट्रिय प्राथमिकतामा राखिनेछ, सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु

(१) खनिज पदार्थको प्रकृति एवं महत्वका आधारमा खनिजलाई वर्गीकरण गरी खनिज तथा खानीजन्य उद्योगलाई राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त उद्योगहरुको रूपमा वर्गीकरण गरिनेछ ।

(२) नेपालभित्र छरिएर रहेको विभिन्न समयमा सञ्चालित खानीहरुको डाटा बेस तयार गरिनेछ ।

(३) सून, फलाम, तामा, शिसा जस्ता धातु खनिजको विकासको लागि प्राथमिकतामा राखी गुण र परिमाणले महत्वपूर्ण देखिएका खनिजमा नेपाल सरकारले आवश्यक पूर्वाधार (पहुँच मार्ग तथा औद्योगिक विद्युत) को निर्माण गरी उद्योग प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

(४) खनिज पदार्थको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गरी सोही अनुसारको उच्चस्तरको खनिज तथा खनिजजन्य वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योगलाई प्राथमिकतामा राखी भन्सार छुट, पूर्वाधार निर्माणमा विशेष सहूलियत दिइनेछ ।

५.२ खनिजजन्य उद्योगको प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पर्ने भौगर्भिक सर्भेक्षण, पहिचान, अन्वेषण, उत्खननका साथै प्रशोधनको पनि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ, सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु

(१) भौगर्भिक अध्ययन अनुसन्धान तथा खनिज कार्य तोकिएको सरकारी निकाय वा योग्य व्यक्ति वा योग्य संघसंस्थासँग सहकार्य, सम्झौता वा अनुमति प्रदान गरी गरिनेछ ।

- (२) नेपालको भौगर्भिक अध्ययन हुन बाँकी सबै क्षेत्रको विस्तृत भौगर्भिक अध्ययन गरी खनिज एवं भौगर्भिक सूचनाको विस्तृत नक्शाङ्कन गरिनेछ ।
- (३) भौगर्भिक तथा खनिज अध्ययन, अनुसन्धान तथा वातावरण संरक्षण तथा विकासको लागि खनिज कोषको स्थापना गरिनेछ ।
- (४) विकास निर्माणमा प्रयोग गर्ने साधारण निर्माणमुखी खनिजको खानी तथा उद्योगको एकीकृत रूपमा विकास गर्दा प्रदेश तह र स्थानीय तहसँग समन्वय गरिनेछ ।
- (५) अर्धकिमत्ती, किमत्ती पत्थरको उद्योग स्थापना, जनशक्ति विकासमा निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिनेछ । यस्ता उद्योगमा विशेष सुरक्षा र तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (६) साना स्तरका अर्धकिमत्ती, किमत्ती पत्थरका खनिज तथा खनिज उद्योगहरुलाई वातावरण संरक्षण गरी स्थानीय तहमै सहकारी वा सामुदायिक अवधारणा अर्न्तगत सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- (७) खनिज कार्यमा प्रयोग हुने यन्त्र तथा उपकरणहरुको आयातमा लाग्ने भन्सार महसुलमा विशेष छुट दिइनेछ ।
- (८) स्थानीय प्रविधिको स्तरोन्नति एवं आधुनिक प्रविधिको उपयोग गरी वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्न विशेष जोड दिइनेछ ।
- (९) भौगर्भिक अध्ययन र खनिज अन्वेषण कार्यलाई व्यवस्थित गर्न अत्याधुनिक केन्द्रीय प्रयोगशालाको विकास गरी आवश्यकता अनुसार प्रदेश तहमा समेत विस्तार गरिनेछ ।
- (११) खनिज सम्पदाको अन्वेषण कार्यका लागि आन्तरिक तथा बाह्य श्रोत जुटाई खनिजजन्य उद्योगको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- (१२) खनिजकार्य वापत अनुमति प्रदान गर्दा भूबहाल लिई निश्चित अवधि तोकिएको अनुमति जारी गरिनेछ । उत्पादन भएको खनिजको परिमाणको आधारमा राजश्व निर्धारण गरिनेछ ।
- (१३) जिप्सम, फोस्फोराइट तथा अन्य तोकिएको खनिजहरुमा लगानीलाई आकर्षित गर्न सोको अन्वेषणका लागि विशेष अनुदान दिइनेछ ।

(१४) पारमाणविक पदार्थ तथा रेडियोधर्मी पदार्थसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप संचालन गर्दा सम्बन्धित निकायको सहमति लिएर गरिनेछ ।

५.३ रणनीतिक तथा सामरिक महत्वका खनिजको अध्ययन, अन्वेषण, उत्खनन, प्रशोधन र विकासका साथै खनिजको संरक्षण तथा सम्बर्द्धनलाई समेत उच्च प्राथमिकतामा राखिनेछ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु

- (१) देशका विभिन्न भागमा रहेका रणनीतिक तथा सामरिक महत्वका खनिज सम्पदाको Data Base तयार गरी गुण र परिमाण यकिन गरिनेछ ।
- (२) रणनीतिक तथा सामरिक महत्वका खनिजको अन्वेषण, उत्खनन, विकास तथा प्रशोधन अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था समेतको सहभागितामा गरिनेछ ।
- (३) सामरिक महत्वका खनिजको खनिज कार्य नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारले तोकेको निकायले मात्र गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
- (४) संरक्षित क्षेत्रमा रणनीतिक तथा सामरिक महत्वका खनिजको अध्ययन, अन्वेषण तथा विकास कार्य गर्दा सम्बन्धित निकायको समन्वयमा गरिनेछ ।
- (५) नेपाल सरकारबाट रणनीतिक महत्वका खनिजका लागि विशेष क्षेत्र घोषणा गरी खनिज कार्य संचालन गरिनेछ ।

५.४ खनिज कार्यमा नवीनतम प्रविधिको उपयोगलाई उच्च बनाउन आवश्यकताको सिद्धान्त अनुसार (Doctrine of necessity) अन्तर्राष्ट्रिय विज्ञहरु समेतको सेवा प्राप्त गरी स्वदेशी विज्ञ प्राविधिकहरु तयार पारिनेछ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु

- (१) भौगर्भिक सर्भेक्षण, खनिज अन्वेषण, उत्खनन, प्रशोधन र प्रवर्द्धन कार्यमा आवश्यक पर्ने जनशक्ति विकासको लागि स्वदेशी एवं विदेशी विश्वविद्यालयहरूसँग सहकार्य गरिनेछ ।
- (२) भौगर्भिक नक्शाहरु तयार भएका क्षेत्रमा उक्त नक्साहरुको स्तरोन्नति र हालसम्म पनि भौगर्भिक नक्शाङ्कन नभएका क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग समेतको पहलमा नवीनतम प्रविधि प्रयोग गरी नक्शाङ्कन गरिनेछ ।

- (३) नेपालको अति विकट हिमाली तथा पहाडी क्षेत्रमा भौगर्भिक नक्शाङ्कन एवं खनिज अन्वेषण कार्य गर्दा सरकारी, गैरसरकारी एवं स्वदेशी तथा विदेशी संस्थाहरूसँग सहकार्य तथा सहयोगमा गरिनेछ।
- (४) खनिज कार्यको लागि नेपाल सरकारबाट आवश्यक श्रोत र साधन उपलब्ध गराइनेछ।
- (५) विश्वविद्यालयका खनिज तथा भूगर्भसँग सम्बन्धित विभागहरूको सुदृढीकरण र दक्ष जनशक्तिको विकास गरिनेछ।

५.५ खनिज पदार्थको अध्ययन, अन्वेषण, उत्खनन जस्ता कार्य गर्दा वातावरणलाई न्यून प्रभाव पर्ने गरी दीगो उपयोग तथा अधिकतम आर्थिक प्रतिफल हुने गरी संचालन गरिनेछ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु

- (१) खनिज पदार्थको अध्ययन, अन्वेषण कार्यमा परम्परागत प्रविधिको स्तरोन्नति तथा आधुनिक प्रविधिको उपयोग गरी वातावरणलाई न्यून असर पर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
- (२) खनिज पदार्थको परिमाण र गुणस्तर यकिन गरी सो को आधारमा दीगो उपयोग हुने गरी प्रवर्द्धन गरिनेछ।
- (३) खनिज पदार्थको उत्खनन/उत्पादन कार्य गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन र नियमावलीले तोकेको मापदण्ड कार्यान्वयन गरिनेछ।
- (४) खनिजजन्य उद्योगको नियमित रूपमा वातावरणीय पक्षको अनुगमन र निरीक्षण गर्न वातावरणीय निरीक्षक तोकिएको काम कर्तव्य र अधिकार तोकिएको छ।
- (५) वातावरणमैत्री हुने गरी उत्खनन/उत्पादन नगर्ने खानी उद्योगहरूलाई कानूनको दायरामा ल्याई कारवाही गरिने र वातावरणमैत्री कार्य गर्ने उद्योगहरूलाई पुरस्कृत एवं प्रोत्साहित गरिनेछ।
- (६) उद्योग प्रवर्द्धन हुने खनिज भण्डार रहेको क्षेत्रलाई खानी क्षेत्र घोषणा गरी वातावरणीय प्रभाव सन्तुलन गरी उत्खनन कार्य गरिनेछ।
- (७) खानी क्षेत्रमा खनिज उत्खनन कार्यपश्चात सो क्षेत्रमा वातावरण सन्तुलन गरी पुनस्थापन कार्य गर्न विशेष व्यवस्था गरिनेछ।

- (८) विभिन्न भागमा छरिएका खनिज भण्डारणको एकीकृत अवधारणा (Integrated Approach) का आधारमा खनिज कार्य गरिनेछ ।
- (९) खनिज अन्वेषण, उत्खनन तथा उत्पादन कार्यमा स्थानीय सरोकारवालाहरु सँग स्थानीय तहमा समन्वय गरी रोजगारीका अवसरहरुमा समेत स्थानीयलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- (१०) खनिज उत्खनन कार्यमा स्थानीय सांस्कृतिक तथा सामाजिक सहिष्णुता कायम राख्न उद्योगको संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व (Corporate Social Responsibility) मा जोड दिइनेछ ।
- (११) खनिज कार्यबाट प्राप्त भएको राजश्वको निश्चित अंश प्रभावित क्षेत्रको विकासमा खर्च गर्न प्रदेश तथा स्थानीय तहमा राजश्व बाँडफाँड गरिनेछ ।
- (१२) खानी क्षेत्रमा काम गर्ने कामदारहरुलाई जोखिमको आधारमा सेवा, सुविधा तथा सहूलियत उपलब्ध गराइनेछ ।
- (१३) रणनीतिक, सामरिक र किमत्ती तथा अर्धकिमत्ती पत्थर एवं सुन खनिजको उत्खनन र उत्पादन क्षेत्रमा सुरक्षाको विशेष व्यवस्था गरिनेछ ।

५.६ खनिज कार्यसँग सम्बन्धित कानूनका प्रावधानहरुलाई समेट्दै समयानुकूल परिमार्जन गर्दै लगिनेछ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु

- (१) खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन र सोसँग सम्बन्धित नियमावली, वन ऐन र सोसँग सम्बन्धित नियमावली तथा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन र सोसँग सम्बन्धित नियमावलीमा खनिज कार्य सञ्चालन सम्बन्धमा अन्तर सम्बन्धित विषयहरु सरलीकृत र स्पष्ट पारिनेछ ।
- (२) खानी प्रशासन तथा खनिज अनुमति प्रदान गर्ने कार्यलाई छिटो, छरितो, सहज र पारदर्शी बनाई एकद्वार प्रणाली लागू गरिनेछ ।
- (३) खानी क्षेत्रमा पर्ने जग्गा व्यक्ति विशेषको भए सोको हदबन्दी फुकुवा प्रक्रिया सरलीकृत गरिनेछ ।

- ५.७ नेपालमा उत्पादित खनिजको प्रवर्द्धन, गुणात्मक पहिचान र मान्यताका लागि आवश्यक कानूनी र संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ,सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु
- (१) नेपालमा उत्पादित खनिजको प्रवर्द्धन, गुणात्मक पहिचान र मान्यताका लागि प्रत्येक खनिज सम्पदाको प्रोफाइल तयार पारिनेछ । संघीय खनिज कानून तथा खनिजसँग सम्बन्धित कार्यविधिहरुको निर्माण गरिनेछ ।
 - (२) नेपालमा उत्पादित खनिजको गुणात्मक पहिचानका लागि त्यस्ता खनिजको वर्गीकरण र प्रचलित अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको मापदण्ड निर्माण गरी प्रमाणीकरण गरिनेछ ।
 - (३) तोकिए बमोजिमको खनिजको गुणात्मक पहिचान तथा प्रमाणीकरण खानी तथा भूगर्भ विभाग वा कानूनले तोकिएको अन्य निकायले गर्नेछ ।
 - (४) सरकारी, गैह्र सरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्र समेतको समन्वयमा आवश्यक जनशक्ति विकास तालिम, प्रविधि तथा उपकरणहरुको व्यवस्था गरिनेछ ।
 - (५) नेपाली खनिज र खनिजजन्य वस्तुहरुको पहिचान विस्तार गर्न स्वदेश तथा विदेशमा विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
 - (६) नियमविपरीत तथा तोकिएका मापदण्ड पूरा नभएका र समयमा सञ्चालन नभएका खानीहरुलाई कानूनी दायराभित्र ल्याइनेछ ।
 - (७) खनिज सम्पदाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न प्रयोगशाला परीक्षण प्रविधिको विकास र विस्तार गरिनेछ ।

- ५.८ खनिजकार्यको नियमन तथा प्रशासन कार्यलाई प्रभावकारी एवं सुदृढ बनाउने छ,सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु
- (१) खनिज कार्यको नियमन, प्रशासन तथा अनुगमन कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्न खानी तथा भूगर्भ विभागको संगठन संरचनालाई प्रादेशिक तहसम्म विस्तार गरी सरोकारवाला तथा सर्वसाधारणको पहुँच बढाइनेछ ।
 - (२) खनिज कार्यको नियमन तथा प्रशासन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन अनलाइन प्रणालीको व्यवस्था र सोहीबमोजिमको आवश्यक सफ्टवेयरहरुको निर्माण गरिनेछ ।

- (३) खनिज उत्खनन कार्यको नियमनका लागि खानी स्थलमा Information Communication & Technology (ICT) प्रविधिको उपयोग गर्न आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
- (४) खनिज उत्खनन तथा प्रशोधन कार्यको लागि सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रको लगानी अभिवृद्धि गरी खनिज उद्योगलाई सरल तथा सहज रूपमा स्थापित गर्न सक्ने वातावरणको श्रृजना गरिनेछ ।
- (५) संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको खनिज कार्य सम्बन्धी काम, कर्तव्य र अधिकार अनुसूची बमोजिम हुनेछ ।

५.९ खनिज कार्यमा उद्यमशीलता, व्यवस्थापकीय क्षमता एवं सीप र प्रविधि विकासलाई प्रश्रय दिइनेछ सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु

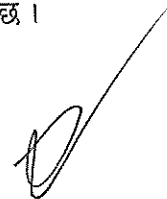
- (१) प्रत्यक्ष रूपमा रोजगारी श्रृजना गर्ने तथा वातावरणमैत्री प्रविधि प्रयोग गर्ने खानी तथा खनिजजन्य उद्योगहरूलाई सम्मान गरिनेछ । तर अति अविकसित क्षेत्र, अविकसित क्षेत्र तथा कम विकसित क्षेत्रको हकमा स्वरोजगारीको मापक संख्या तोकिएको संख्याको आधा भए पुगेको मानिनेछ ।
- (२) खनिजजन्य उद्योगको प्रवर्द्धन र विकास गरी वैदेशिक रोजगारमा जाने युवाहरूलाई स्वदेशमा नै प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा रोजगारीको विशेष अवसर प्रदान गरिनेछ ।
- (३) खानी तथा खनिजमा आधारित उद्योगमा लगानी अभिवृद्धि गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- (४) निश्चित रोजगारी श्रृजना गर्ने वा तोकिएको रकम भन्दा बढी लगानी गर्ने खनिज उद्योगलाई पूर्वाधार निर्माणमा उच्च प्राथमिकता दिइनेछ ।
- (५) खनिज कार्यमा आवश्यक पर्ने व्यवस्थापकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्न स्वदेशी तथा स्थानीय उद्यमीहरूलाई तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (६) स्वदेशी उद्यमीले लगानी गरेका खनिज उद्योगलाई विशेष संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- (७) निश्चित प्रकृतिको खनिज कार्य गर्न सक्षम, तत्पर र इच्छुक स्थानीय समुदायलाई खनिजको प्रकृति र परिमाणको आधारमा प्राथमिकता दिइनेछ ।

- (८) खनिजको सम्भाव्यता, पर्याप्तता र तुलनात्मक लाभको आधारमा प्राथमिकता क्षेत्र निर्धारण गरी सो क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ।
- (९) नेपाल सरकारले तोकेको अति अविकसित क्षेत्र, अविकसित क्षेत्र तथा कम विकसित क्षेत्रमा सम्भाव्य खनिजको पहिचान, भौगर्भिक अध्ययन अनुसन्धान गर्ने तथा उद्योग स्थापना गर्ने लगानीकर्तालाई प्रोत्साहन गर्न प्रचलित भूबहाल तथा उत्पादन रोयल्टी एवं नियमानुसार तोकिएका अन्य करमा विशेष छुट दिइनेछ।

५.१० खनिजमा आधारित उद्योगलाई निर्यात प्रवर्द्धन एवं अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ, सँग सम्बन्धित रणनीतिहरु

- (१) आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गर्न विशेष योगदान गर्न सक्ने खनिजजन्य उद्योग विकास गर्न खानीद्वार देखि नजिकको मूल सडक सम्मको पहुँच मार्ग विस्तार, विद्युत प्रसारण लाइन जडान लगायतका पूर्वाधार निर्माण गर्न सरकारी लगानीको व्यवस्था गरिनेछ।
- (२) खनिज अन्वेषण, उत्खनन तथा विकास गर्न र पूर्वाधार निर्माण गर्न आवश्यक पर्ने यन्त्र, उपकरण, मेशिनरी आदिको भन्सार आयातमा विशेष सुविधा दिइनेछ।
- (३) खनिजको प्रशोधन कार्य स्वदेशमा नै गरी आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन कार्यलाई सरलीकरण तथा सहजीकरण गरिनेछ।
- (४) नेपाल सरकारले बन्देज लगाएका खनिज तथा खनिजजन्य उद्योगहरु बाहेक अन्य खनिज तथा खनिजजन्य उद्योगमा विदेशी लगानीलाई खुला गरिनेछ।
- (५) खनिज सम्पदाको विकासमा विदेशी लगानी आकर्षित गर्न निजी क्षेत्र समेतको सहभागितामा विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ।
- (६) विदेशी लगानी तथा प्रविधिलाई प्रोत्साहन गर्न सार्वजनिक निजी साझेदारीको कार्यलाई संस्थागत गरिनेछ।
- (७) खनिजमा आधारित रुग्ण उद्योगलाई प्राथमिकीकरण गरी सरकारी एवं निजी क्षेत्रको साझेदारीको रुपमा सञ्चालन गरिनेछ।
- (८) खनिजजन्य उद्योगमा विदेशी लगानी प्रवर्द्धनका लागि निजी क्षेत्रका छाता संगठनहरूसँगको सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ।

(९) खनिज कार्यमा विदेशी लगानीको न्यूनतम सीमा तोकिनेछ ।

५.११ खनिजमा आधारित आन्तरिक माग पूर्ति एवम् आयात प्रतिस्थापन गर्ने उद्योगलाई प्रोत्साहित गरिनेछाँ संग सम्बन्धित रणनीतिहरु

(१) खानी स्थलबाट खनिज पदार्थको उत्खनन एवं उत्पादन गर्दा खेर जाने पदार्थ (Waste) न्यून हुने गरी अधिकतम एवम् गुणस्तरीय उत्पादन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

(२) खनिज पदार्थ उत्पादनमा गुणस्तरीयता अभिवृद्धि गर्न शुन्य विकार (Zero Waste) तथा उच्चतम उपयोग हुने विशेष मापदण्डहरु निर्धारण गरिनेछ ।

(३) खनिज पदार्थको अधिकतम उत्पादन गरी खेर जाने पदार्थ न्यून उत्पादन गर्ने खानी उद्यमी र संस्थालाई पुरस्कृत गरिनेछ ।

(४) भविष्यमा उपयोगमा आउन सक्ने न्यून गुणस्तरका खनिजहरुको उद्योग प्रवर्द्धन गर्न उपयुक्त प्रविधि अवलम्बन तथा विकास गर्ने उद्यमीलाई अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।

(५) आन्तरिक माग बढी हुने किसिमका खनिज सम्पदाको सम्भाव्यता अध्ययन अन्वेषण कार्यलाई तीव्रता दिइनेछ ।

(६) स्वदेशमा खनिज प्रशोधन कार्यलाई जोड दिँदै खनिज पदार्थको मूल्य अभिवृद्धि गरिनेछ ।

(७) बढी आन्तरिक खपत हुने सम्भाव्य खनिजको पहिचान गरी आन्तरिक मागको आधारमा वितरण प्रणाली व्यवस्थित गरिनेछ ।

६. संस्थागत व्यवस्था

यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा खनिज सम्पदाको प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा विकासको लागि त्यससँग सम्बद्ध निकायहरुको विद्यमान संगठन संरचनामा परिमार्जन गरी संस्थागत सुदृढीकरण गरिनेछ ।

६.१. निर्देशक समिति सम्बन्धी व्यवस्था

यो नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि मार्गदर्शन एवं अन्य निकाय र सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन उद्योग मन्त्रालयमा देहाय बमोजिमका पदाधिकारीहरू रहेको एक निर्देशक समिति गठन गरिनेछ ।

१. माननीय मन्त्री/राज्यमन्त्री, उद्योग मन्त्रालय	अध्यक्ष
२. माननीय राज्यमन्त्री, उद्योग मन्त्रालय	सदस्य
३. सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग (उद्योग हेर्ने)	सदस्य
४. सचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
५. सचिव, उद्योग मन्त्रालय	सदस्य
६. सचिव, गृह मन्त्रालय	सदस्य
७. सचिव, विज्ञान प्रविधि मन्त्रालय	सदस्य
८. सचिव, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	सदस्य
९. सचिव, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	सदस्य
१०. सचिव, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	सदस्य
११. सचिव, भूमि सुधार मन्त्रालय	सदस्य
१२. सचिव, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	सदस्य
१३. सहसचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय (आर्थिक तथा पूर्वाधार विकास शाखा)	सदस्य
१४. प्रतिनिधि, खनिज उद्योग व्यवसायीका छाता संगठनहरू मध्येबाट सम्बन्धित संगठनको सिफारिशमा मन्त्रालयबाट तोकिएको तीन जना	सदस्य
१५. प्रतिनिधि, मन्त्रालयले तोकेको वरिष्ठ भूवैज्ञानिक दुई जना	सदस्य
१५. महानिर्देशक, खानी तथा भूगर्भ विभाग	सदस्य-सचिव

७. प्रत्याभूति र सुविधा

७.१. समान व्यवहार (Equal Treatment)

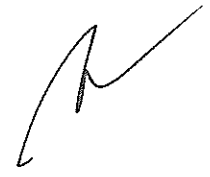
खनिज कार्यको लागि स्वदेशी र विदेशी लगानीकर्ताबीच समान व्यवहार गरिनेछ । तर प्रचलित कानूनद्वारा नै स्थानीय समुदायलाई प्राथमिकता दिई गरिएको व्यवस्थाका हकमा सोही बमोजिम हुनेछ ।

७.२ राष्ट्रियकरण नगरिने

कुनै निजी क्षेत्रबाट खनिज कार्यको लागि गरिएको लगानीलाई कानून बमोजिम बाहेक राष्ट्रियकरण गरिने छैन । सार्वजनिक हितका लागि कुनै अंश सरकारलाई आवश्यक परेमा प्रचलित कानूनले तोकेअनुसार उचित क्षतिपूर्ति प्रदान गरेर मात्र राष्ट्रियकरण गरिनेछ ।

७.३ छुट सुविधा वा सहूलियत सम्बन्धी व्यवस्था

खनिज कार्य गर्ने तथा खनिज उत्पादन गर्ने खनिज उद्योगहरूलाई खानी तथा खनिज पदार्थ सम्बन्धित प्रचलित कानूनहरूमा उल्लिखित छुट, सुविधा वा सहूलियत प्रदान गरिनेछ ।

८. कार्ययोजना

उद्देश्य	नीति	रणनीति	कार्यान्वयन अवधि	अपेक्षित उपलब्धि
१. मुलुकमा उपलब्ध खनिज श्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन, उपयोग एवम् दीगो विकास गर्दै राष्ट्रको समुन्नतिमा पुर्‍याउने।	(१) खनिज श्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन एवं उपयोगलाई राष्ट्रिय प्राथमिकतामा राखिने।	क) नेपाल भित्र छरिएर रहेको विभिन्न समयमा सञ्चालित खानीहरूको डाटा वेस तयार गरिने। ख) सून, फलाम, तामा, शिसा जस्ता धातु खनिजको विकासको लागि प्राथमिकतामा राखी गुण र परिमाणले महत्वपूर्ण देखिएका खनिजमा नेपाल सरकारले आवश्यक पूर्वाधार (पहुँच मार्ग तथा औद्योगिक विद्युत) को निर्माण गरी उद्योग प्रवर्द्धन गरिनेछ।	१ वर्ष भित्र	खनिज श्रोतको डाटा वेस तयार भई खनिजजन्य उद्योग प्रवर्द्धन गर्न सहज हुने।
	(२) खनिजजन्य उद्योगको प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पर्ने भौगर्भिक सर्भेक्षण, पहिचान, अन्वेषण, उत्खननका साथै प्रशोधनको आवश्यक व्यवस्था गरिने।	क) नेपालको भौगर्भिक अध्ययन हुन बाँकी सबै क्षेत्रको विस्तृत भौगर्भिक अध्ययन गरी खनिज एवम् भौगर्भिक सूचनाको नक्शाङ्कन (कम्तिमा १:२५,००० र १:५०,००० स्केलमा) गरिने।	१० वर्ष भित्र	खनिज श्रोतसम्म पूर्वाधार निर्माण भई खनिजजन्य उद्योग प्रवर्द्धन हुने।
			५ वर्ष भित्र	नेपालको विस्तृत भौगर्भिक नक्शा तयार भई खनिज सम्बन्धी सूचना प्राप्त हुने।

				भौगर्भिक अनसन्धान एवं खनिज अन्वेषण विकास कार्यमा थप योगदान पुग्ने ।
		(ख) भौगर्भिक तथा खनिज अध्ययन, अनुसन्धान तथा वातावरण संरक्षण तथा विकासको लागि खनिज कोषको स्थापना गरिनेछ,	२ वर्ष भित्र	साधारण निर्माणमुखी खनिज उद्योगको विकास भई निर्माणमुखी खनिजको आपूर्ति सहज हुने ।
		(ग) विकास निर्माणमा प्रयोग गरिने साधारण निर्माणमुखी खनिजको खानी तथा उद्योगको एकीकृत रुपमा विकास गरिने ।	५ वर्ष भित्र	देश भित्र अर्ध किमति, किमति पत्थरको प्रशोधन भई मूल्य अभिवृद्धि हुने साथै आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन हुने ।
		(घ) अर्धकिमती, किमती पत्थरको उद्योग स्थापना, जनशक्ति विकासमा निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गरिने ।	तत्काल शुरु	विभिन्न खनिज परिक्षण गर्ने प्रयोगशाला स्थापना भई खनिजहरूको गुणस्तर पहिचानमा सहजता हुने ।
		(ङ) भौगर्भिक अध्ययन र खनिज अन्वेषण कार्यलाई व्यवस्थित गर्न अत्याधुनिक केन्द्रीय प्रयोगशालाको विकास गरी आवश्यकता अनुसार प्रदेश तहमा समेत विस्तार गरिने ।	२ वर्ष भित्र	महत्वपूर्ण खनिजको विकास भई आयात प्रतिष्ठापन गर्न सकिने ।
		(च) जिप्सम, फोस्फोराइट तथा अन्य तोकिएके खनिजहरूमा लगानीलाई आकर्षिक गर्न सोको लगानीलाई आकर्षिक गर्न सोको लागि विशेष अनुदान दिइने ।	२ वर्ष भित्र	

	<p>(३) रणनीतिक तथा सामरिक महत्वका खनिजको अध्ययन, अन्वेषण, उत्खनन, प्रशोधन र विकासका साथै त्यस्ता खनिजको संरक्षण तथा सम्बर्द्धनलाई समेत उच्च प्राथमिकतामा राखिने ।</p>	<p>(क) देशका विभिन्न भागमा रहेका रणनीतिक तथा सामरिक महत्वका खनिज सम्पदाको Data Base तयार गरिने ।</p> <p>(ख) नेपाल सरकारबाट रणनीतिक महत्वका खनिजका लागि विशेष क्षेत्र घोषणा गरी खनिज कार्य संचालन गरिने ।</p>	<p>१ वर्ष भित्र</p>	<p>रणनीतिक तथा सामरिक महत्वको खनिजको गुण तथा परिमाण यकिन हुने ।</p>
<p>२ खनिज कार्यलाई सरल, प्रभावकारी र परिमाणमुखी बनाउन आवश्यक कानून निर्माण एवम् संघीय ढाँचा</p>	<p>(४) खनिज कार्यमा नवीनतम प्रविधिको उपयोगलाई उच्च बनाउन आवश्यकताको सिद्धान्त अनुसार (Doctrine of necessity) अन्तराष्ट्रिय विज्ञहरूसमेतको सेवा प्राप्त गरी स्वदेशी विज्ञ प्राविधिकहरु तयार पारिने ।</p>	<p>(क) भौगर्भिक नक्शाहरु तयार भएका क्षेत्रमा उक्त नक्शाहरुको स्तरोन्नति र हालसम्म पनि भौगर्भिक नक्शाङ्कन नभएका क्षेत्रमा अन्तराष्ट्रिय सहयोग समेतको पहलमा नवीनतम प्रविधि प्रयोग गरी नक्शाङ्कन गरिने ।</p> <p>(ख) नेपालको अति विकट हिमाली तथा पहाडी क्षेत्रमा भौगर्भिक नक्शाङ्कन एवम् खनिज अन्वेषण कार्य सरकारी, गैरसरकारी एवम् स्वदेशी तथा विदेशी संस्थाहरूसँगको सहकार्य तथा सहयोगमा गरिने ।</p>	<p>३ वर्ष भित्र</p>	<p>देशको नवीनतम भौगर्भिक नक्शा तयार हुने ।</p>
<p>२ खनिज कार्यलाई सरल, प्रभावकारी र परिमाणमुखी बनाउन आवश्यक कानून निर्माण एवम् संघीय ढाँचा</p>	<p>(१) खनिज कार्यको नियमन तथा प्रशासन कार्यलाई प्रभावकारी एवम् सुदृढ बनाइने ।</p>	<p>(क) खनिज कार्यको नियमन, प्रशासन तथा अनुगमन कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न खानी तथा भूगर्भ विभागको संगठन संरचनालाई प्रादेशिक तहसम्म</p>	<p>५ वर्ष भित्र</p>	<p>अति विकट हिमाली तथा पहाडी क्षेत्रको भौगर्भिक नक्शा तयार हुने र सम्भाव्य खनिज पदार्थको पहिचान हुने ।</p>
		<p>(क) खनिज कार्यको नियमन, प्रशासन तथा अनुगमन कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न खानी तथा भूगर्भ विभागको संगठन संरचनालाई प्रादेशिक तहसम्म</p>	<p>२ वर्ष भित्र</p>	<p>स्थानीय स्तरमा खनिज कार्यको पहुँच र नियमन कार्य प्रभावकारी हुने ।</p>

अनुरूप संस्थागत संरचना निर्माण गर्ने ।		विस्तार गरी सरोकारवाला सर्वसाधारणको पहुँच बढाइने ।		
३ खनिज सम्पदाको उपयोग, विकास एवम् नवीनतम प्रविधिको प्रयोग र प्रवर्द्धनका लागि प्रतिस्पर्धाको आधारमा निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्ने	(१) खनिज कार्यमा उच्चमशीलता, व्यवस्थापकीय क्षमता एवम् सीप र प्रविधि विकासलाई प्रश्रय दिइने ।	(ख) खनिज कार्यको नियमन तथा प्रशासन कार्यालाई प्रभावकारी बनाउन अनलाइन प्रणालीको व्यवस्था र सोही बमोजिमको आवश्यक सफ्टवेयरहरुको निर्माण गरिने । (ग) खनिज उत्खनन कार्यको नियमनका लागि खानी स्थलमा Information Communication & Technology (ICT) प्रविधिको उपयोग गर्न आवश्यक व्यवस्था गरिने । (क) खनिजजन्य उद्योगको प्रवर्द्धन र विकास गरी वैदेशिक रोजगारमा जाने युवाहरुलाई स्वदेशमा रोजगारीको अवसर प्रदान गरिने । (ख) खानी तथा खनिजमा आधारित उद्योगमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानी सुनिश्चित गरिने ।	२ वर्ष भित्र १ वर्ष भित्र १० वर्ष भित्र १० वर्ष भित्र	खनिज सम्बन्धी सूचना सर्वसाधारणले सहज रूपमा प्राप्त गर्न सक्ने । दैनिक रूपमा खनिज उत्खनन र उत्पादनको परिमाण नियमन गर्न सहज हुने । खनिज उद्योगको विकास भई कम्तिमा ५०,००० जनालाई रोजगारी सृजना हुने । यस क्षेत्रमा कम्तिमा रु. १०० अर्बको लगानी भित्रिई रोजगारी श्रृजना हुने ।

अनुसूची
संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कार्य विभाजन र विस्तृतीकरण
संघको समष्टिगत कार्य विस्तृतीकरणको सूची

अनुसूची को क्र. सं.	संविधानको अधिकार सूचीका विषय	अधिकार सूचीका विषयको विस्तृतीकरण	
संघको एकल अधिकारको (अनुसूची ५) विस्तृतीकरण			
२६	खानी उत्खनन तथा खनिज (अनुसूची ७ को १५ बाट समेत)	२६.१	खानी तथा खनिज सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, कानून, मापदण्ड र नियमन
		२६.२	रेडियोधर्मी, पेट्रोलियम, प्राकृतिक ग्याँस र सुन, प्लेटिनम लगायतका नोबल मेटलका खानी तथा खनिज पदार्थसम्बन्धी सर्वेक्षण, अन्वेषण र उत्खनन
		२६.३	रेडियोधर्मी, पेट्रोलियम, प्राकृतिक ग्याँस र सुन, प्लेटिनम लगायतका नोबल मेटलका खानी तथा खनिज पदार्थ सम्बन्धी दर्ता, अनुमति, नवीकरण, खारेजी र नियमन
		२६.४	खानी तथा खनिज अनुसन्धान एवं उत्खनन् सम्बन्धी वैदेशिक लगानी र प्रविधि
		२६.५	भौगर्भिक अध्ययन तथा अनुसन्धान र नक्शा सम्बन्धी
		२६.६	खानी तथा खनिजजन्य वस्तुहरूको लगत संकलन तथा अभिलेखाङ्कन
		२६.७	खानी तथा खनिज अनुसन्धान एवं उत्खनन् सम्बन्धी राष्ट्रिय प्रयोगशाला, स्थापना र सञ्चालन
		२.१३	वस्तु, सेवा, प्रक्रिया र प्रणालीको राष्ट्रिय गुणस्तर निर्धारण, परीक्षण र प्रमाणीकरण
		२.१५	वस्तु, सेवा, प्रक्रिया र प्रणालीको प्रत्यायन (Accreditation)
१५	उद्योग तथा खनिज र भौतिक पूर्वाधार अनुसूची ७ (२१) बाट समेत)	१५.१	उद्योग र भौतिक पूर्वाधार
		१५.१.६	उद्योग तथा खनिज विकास सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधार नीति, कानून, मापदण्ड, समन्वय र नियमन

प्रदेशको एकल अधिकारको (अनुसूची ६) विस्तृतीकरण			
अनुसूचीको क्र.सं.	संविधानका अधिकार सूचीका विषय	संविधानको अधिकार सूचीका विषयको विस्तृतीकरण	
१७	खनिज अन्वेषण र व्यवस्थापन र उद्योग तथा खनिज र भौतिक पूर्वाधार (अनुसूची ७ (१५) र ९ (८) बाट समेत)	१७.१	खनिज तथा खनिज पदार्थको अन्वेषण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन
		१७.२	संघको कार्यक्षेत्र भित्रका र साधारण निर्माणमुखी खानी तथा खनिज बाहेकका खानी तथा खनिज पदार्थ सम्बन्धी सर्वेक्षण, अन्वेषण, उत्खनन र व्यवस्थापन
		१७.३	संघको कार्यक्षेत्र भित्रका र साधारण निर्माणमुखी खानी तथा खनिज बाहेकका खानी तथा खनिजपदार्थ सम्बन्धी दर्ता, अनुमति, नवीकरण, खारेजी र नियमन
		१७.४	खानी तथा खनिजजन्य वस्तुहरूको लगत संकलन तथा अभिलेखाङ्कन
		१७.५	भौगर्भिक अध्ययन तथा अनुसन्धान र नक्सा सम्बन्धी
		१७.६	खानी तथा खनिज अनुसन्धान एवं उत्खनन सम्बन्धी प्रादेशिक प्रयोगशाला, स्थापना र सञ्चालन
		१७.७	उद्योग तथा खनिज सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधार विकासको योजना कार्यान्वयन
		२१.२.३	औद्योगिक तथा व्यापार प्रदर्शनीको आयोजना तथा व्यवस्थापन
		२१.२.४	उद्योगमा श्रममूलक प्रविधि र स्वदेशी श्रमिकको उपयोग
८	खानी तथा खनिज	८	अनुसूची ६ (१७) र ७ (१५) मा समावेश गरिएको

स्थानीय तहको एकल अधिकारको (अनुसूची ८) विस्तृतीकरण

अधिकार सूचीको क्र.सं.	संविधानको अधिकार सूचीका विषय	संविधानको अधिकार सूचीका विषयको विस्तृतीकरण	
		२१.२	खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण
		२१.२.१	खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र नियमन
		२१.२.२	ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, फायर क्ले तथा स्लेट आदि खानीजन्य वस्तु सम्बन्धी सर्वेक्षण, अन्वेषण, उत्खनन
		२१.२.३	ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, फायरक्ले तथा स्लेट आदि खानीजन्य वस्तुको संरक्षण, विकास, उत्खनन र उपयोग सम्बन्धी दर्ता, अनुमति, नवीकरण, खारेजी र व्यवस्थापन
		२१.२.४	स्थानीय खानी तथा खनिज पदार्थ सम्बन्धी सूचना तथा तथ्यांक संकलन, अभिलेखन तथा व्यवस्थापन
संविधानको अनुसूची (९) मा उल्लिखित साझा अधिकारको विस्तृतीकरण			
८	खानी तथा खनीज	८	अनुसूची ८(२१) मा समावेश भएको

